

КЪДА ДУНЕ ВИЈАР ВЕТАР / ОН ЧЕ ТЕБЕ ДВОРЕ ПОМЕС ЕТНОЛИНГВИСТИЧКИ ПРИСТУП ПРОУЧАВАЊУ ЛЕКСЕМЕ ВЕТАР

*Однекуд пуше ветар, и то тих, тонал,
миришљав ветар, и шушти липа,
и онда један јак вијор.*

(Ветар, Лаза Лазаревић)

У раду су представљени резултати етнолингвистичке, корпусне анализе лексеме *ветар* кроз дванаест дијалекатских (призренско-тимочких и косовско-ресавских) речника. Посебна пажња усмерена је на именице, придеве, глаголе – све оне изведенице у којима је мотивна реч *ветар*, као и на пословице, изреке и фразеологизме.

Кључне речи: српски дијалекатски речници, призренско-тимочки народни говори, косовско-ресавски народни говори, *ветар*, изведенице, пословице, изреке, фразеологизми

I

Ветар представља једну од најважнијих природних појава, одвајкада повезану са човеком и његовим животом. Важност ове појаве схватићемо ако се вратимо неколико векова уназад, још у паганско доба, у коме су људи живели од земље и њене обраде, те је зависност од природних појава била велика: својим говором, не свакодневним већ узвишеним и епитетски обојеним, обраћали су се *вишим силама*¹ (боговима, демонима, онима за које су веровали да управљају светом и уређују његов поредак), у нади да ће их умилостивити да буду добре према њима и њиховим усевима.

* ninna_91@yahoo.com

** Узор и модел за писање и обликовање рада био је етнолингвистички текст о води проф. др Софије Милорадовић (МИЛОРАДОВИЋ 2013), којој се овом приликом захваљујемо на свим упућеним сугестијама и коментарима, будући да је рад писан под њеним менторством, као семинарски рад у оквиру Докторских академских студија на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

¹ Уз то, приносили су и жртве.

У усменој традицији и народним веровањима, ветар је представљен персонификовано, или му се приписују својства демона и виших божанстава, а његова моћ је како рушилачка и олујна тако и благотворна (СМ 2001: 75). Представљен је као биће 1) које се креће; 2) на чију се вољу „може” утицати; 3) које је актер многобројних радњи; 4) чија појава оставља последице усмерене на човека и на свет који га окружује – пре свега по здравље² и имање (в. више у PETROVIĆ 2004: 144). „У народу се казује да је ветар велики божји дар. Кад не би било ветра, уватила би се паучина од земље до неба и од ње људи не би могли да виде куда иду, па би главом ударали час о дрво час о стену” (СМР 1988: 91). Сва његова својства нашла су место у народној књижности, тачније у бајци – једној од основних усмених прозних врста, која чува мит, фолклор и предање: тако, олујни ветар наглашава³ долажење злих сила, змајевих противника и отима девојке, док је добар ветар један од помоћника који помаже протагонистима, односећи их на најудаљенија и најзабаченија места (САМАРЦИЈА 2009: 35).

Према словенским веровањима, ветар може бити добар – онај који помаже човеку у опстанку, одржавању и рађању усева, али и зао, лош – онај који има рушилачку и разарајућу моћ и онемогућава човеку да има леп и миран живот; може да изазива и беснило код људи, да доноси заразе и епидемије (СМ 2001: 76). Према предањима, ветар живи у планинама, горама, непроходним шумама, пустим острвима удаљених мора и океана – онде где нема људи, а од многобројних ветрова четири су главна, и од њихове воље зависе људски животи (СМ 2001: 76).

Драгољуб Драгојловић у делу под називом *Паганизам и хришћанство у Срба* говори о космогонијској и митској функцији ваздуха, за који наводи да је персонификација ветра и да је „ваздух посредством ветра нешто конкретно, а опет бескрајно” (ДРАГОЈЛОВИЋ 2008: 73). Полазећи од ведске митологије и *Старог завета*, у коме је дух божији *ruah* означавао *ветар*, аутор указује и на значај ветра у грчкој митологији (бог Еол, који се спомиње у Хомеровој *Илијади* и касније у Вергилијевој *Енеиди*, као и код осталих њихових савременика) и у другим епохама.⁴

Појаву ветра народи су различито тумачили и везивали за многобројна веровања: неки су мислили да ветар настаје из даха бика који држи и чува земљу, други – да настаје из даха аждаје, трећи су га везивали за божје анђеле – њиховим махањем крила настаје ветар (ЧАЈКАНОВИЋ 2003: 203), а постоје подаци да је ветар долазио „из земље, из доњег света кроз јаме и пећине... или из тела мртвог змаја и аждаје” (СМР 1988: 91). Познате су у народу врсте ветрова – северац, југ, бура, а народ их је персонификовао као демонска бића, сукобљавао и различито мотивисао њихове постанке и имена (ДРАГОЈЛОВИЋ 2008: 75). О улози „доброг ветра” за

² У *Српском митолошком речнику* наводе се врсте тихих, благих ветрова, који ходају земљом и доносе болести: *полежак*, *копиљак*, *црвени*, *бели*, *модри*, *жути* (СМР 1988: 91). У нашој екскерпираној грађи пронађен је један од наведених примера – *црвени ветар*, који се тумачи као *падајући* или *бесни* (СМР 1988: 91).

³ И одабрани мото – цитат из Лазаревићеве приповетке *Ветар* демонстрира поменуто, најављивачку функцију *ветра*: кроз целокупну приповетку смењује се дување *вијора* и *јаког ветра*, наговештавајући смену лепих и тужних слика.

⁴ У средњовековним текстовима *ветрови* имају функцију гласника; приказани су и као анђели у Давидовим псалмима, или пак њима управља Свети Сава у Доментијановом житију (ДРАГОЈЛОВИЋ 2008).

судбину покојне душе писао је Лома, наводећи да је у представи Индоевропљана постојала подела на добре и лоше ветрове, и да је добра, лака и лепа смрт зависила од воље доброг ветра, који је имао улогу у спаљивању мртвих људи (ЛОМА 2004: 59).

О ветру пише и Чајкановић, истичући да су „то су хтоничне силе које станују под земљом, али се јављају и у горњем свету” (ЧАЈКАНОВИЋ 1973: 295), и помињући да се у најстаријој индијској поезији ветар и божанства ветра јављају у људском облику и као путници, наводећи стихове једне химне (в. више у ЧАЈКАНОВИЋ 1973: 295).

II

Језички гледано, лексема *ветар* је прасловенског и општесловенског карактера, чији прасловенски облик гласи *vetr̥: stsl. větr̥,⁵ а његова именовања у словенским језицима потврђују општесловенски карактер: „ветер, род. п. ветра, унр. вітер, др. русн., ст.-слав. ктр̣ъ. тівер.ц ltveop.a (Супр., Остром.), болг. в.Ят'Бр, сербохорв. вјетар, словен. veter, чеш. vítr, словц. vietor, польск. wiatr, н.-луж. wjets. 11 Родотвејно веать и аналогично греч. la'tpo<; по об разованию. Ср. лит. vėtra «бурю>, vėjas «ветер>>, др.-пруссн. wetro <<>, др.-инд. vati, vayati «веет, дует>>, греч. ti'Yjat «веет» (*aF'Yjat}, ирл. feth- «воздух>>; см. Уленбен, Aind. Wb. 281; М.-Э. 4, 572; Мейе, Et. 407; Траутман, BSW 345; Бартоломэ, Air. Wb. 1 408 и ел. Вероятно, сюда же лат. vēntus, гот. winds «ветер>> (из *vēnto-)” (ФАСМЕР 1986: 306).

Лексему *ветар* Скок доводи у везу са глаголом *вијати*, полазећи од свеславенског и прасловенског облика *vējati, и као прво значење наводи атмосферски термин за радњу коју чини ветар „puhati, duhati, dva vetra veju” (SKOK 1971: 588). Порекло речи⁶ он везује за латинско *ventus* – интернационално *ventil*, *ventilirati*, за шта каже да чини засебну, веома раширену лексиколошку породицу (SKOK 1971: 588–589). Затим, Скок наводи неке топониме (*Veternica*, *Vjetrnā Poda*, *Větrník*) и изведенице мотивисане лексемом ветар (*vjetrenjača*, *vitropir*, *vjetrovit*...).

Лома наводи да у индоевропским језицима постоји веза између лексема, појмова *ветар* и *душа*: „гр. psykhē! ‘душа’ према psýkhein ‘дувати (о ветру)’, лат. animus ‘дух’, anima ‘душа’, гр. ánemoi ‘духови предака’ према гр. ánemós ‘ветар’; уп. и гр. thymós ‘дух’ према лат. fūmus, стинд. dhūmá-, стел. дымъ итд. ‘дим’ итд.” (ЛОМА 2004: 58).

Предмет овога рада биће етнолингвистичка анализа лексеме *ветар*⁷ кроз дванаест дијалекатских (призренско-тимочких и косовско-ресавских) речника, а све у циљу добијања слике света исказане језичким средствима. Да бисмо упознали један народ, морамо упловити у свет његових дијалеката, јер како каже Толстој: „народни језик, наречја, народни обреди, представе и свеукупна народна духовна култура, заједно с елементима материјалне културе у њу укљученим, представљају

⁵ Пореклом од индоевропског облека *we-tro-s.

⁶ Притом, Скок наводи екавски (*ветар*), ијекавски (*вјетар*) и икавски (*витар*) облик ове речи (SKOK 1971: 1060).

⁷ О називима ветрова види у МИХАЛЛОВИЋ 1966.

јединствену целину, и с научне тачке гледишта, и у представама носилаца те културе” (ТОЛСТОЈ 1995: 54). Одабран је један од оних појмова за који на основу уводног дела рада видимо да је био од посебног значаја за човека и његов живот: желели смо, заправо, да видимо да ли значај овога појма, тј. ове природне појаве, има одраза у лексичком фундусу народа у овим двома дијалекатским областима, те да ли су бројне изведенице / сложенице са ветром као мотивном речи или не. Вођени Сапир-Ворфовом хипотезом језичке релативности, која каже да су језик и мисао повезани, показаћемо како народни језик и мисао стоје у блиској вези и директној корелацији: предмет–мисао–језик, где живописност народних израза упућује на повезаност саме појаве са језичким средствима коришћеним за њено именовање.

Грађа⁸ је преузета из дванаест дијалекатских речника – призренско-тимочких: *Речник говора југа Србије* Момчила Златановића; *Речник тимочког говора* и *Тимочки дијалекатски речник* Јакше Динића; *Речник заплањског говора* Видоја Цветановића; *Речник пиротског говора* Драгољуба Златковића; *Црнотравски речник* Радосава Стојановића; *Речник говора јабланичког краја* Радмиле Жугић; *Речник народног говора у Црној Реци* Миодрага Марковића; *Речник пиротског говора* Новице Живковића; *Речник лесковачког говора* Бранислава Митровића, и косовско-ресавских: *Речник косовско-метохијског дијалекта* Глише Елезовића и *Речник говора северне Метохије* Милете Букумирића. Ради појашњења значења неких дијалекатских лексема, као и контрастирања и поређења семантике у дијалектима и у стандардном језику, коришћени су и речници савременог српског језика: *Речник српскога језика* Матице српске, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ, затим *Рјечник* Вука Стеф. Караџића и *Фразеолошки речник* Ђорђа Оташевића.

У грађу смо сврстали и примере забележене у мају 2016. године на подручју косовско-ресавског дијалекта, тачније – у бачком крају. Ови примери ће у парентези имати ознаку БЛАЦЕ 2016. До примера смо дошли како спонтаним разговорима са старијим људима (преко 60 година) тога краја, тако и неким циљаним питањима и темама које су се односиле на ветар. Снимање је обављано диктафоном, а ексцерпирани примери су у изворном облику унети у рад и акценатовани.

III

У Вуковом *Рјечнику* из 1852. наилазимо на следеће лексеме, углавном оне које ћемо сусретати и у дијалекатским речницима – са извесним фонетским варијантама карактеристичним за регионална подручја у којима су бележене: *ветар* (*вјетар*, *витар*), *ветрењак*, *ветрењача*, *ветрење*, *ветрити*, *ветрџит* (СРПСКИ РЈЕЧНИК 1969).

У целокупној ексцерпираној грађи наилазимо на одредницу *вѣтар*⁹ као најучесталију, али се она јавља и са извесним фонетским варијантама – *вѣтер* м *вѣтар*

⁸ Преузимање су оригиналне речничке дефиниције.

⁹ Код Златановића налазимо и израз *вејан ветар*, у коме целокупна лексема улази у састав назива врсте ветра – у народу је ово назив за *поветарац* (ЗЛАТАНОВИЋ 2011).

(ДИНИЋ 1988), где видимо да је процес вокализације полугласника ишао и у правцу вокала /e/.

Све у призренско-тимочким и косовско-ресавским речницима уочене и забележене примере са лексемом *ветар* као мотивном разврстаћемо у неколико семантичко-творбених низова, што значи да ћемо их груписати према њиховом значењу и творбеним елементима, и тако добити прегледну и јасну слику о фреквентности лексеме *ветар* у овим народним говорима. Најпре ћемо приказати придеве и именице мотивисане лексемом *ветар*, да бисмо на крају приказали и глаголе.

Први семантичко-творбени низ представљају придеви настали од лексеме *ветар*, а односе се или на (1) опис времена, односно временских прилика, или на (2) карактерне особине човека:

Грађа (1):

ветраив,¹⁰ -а, -о – 'ветровит. Овој ветраиво време већем месеци издржа.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветричав, -а, -о – 'помало ветровит. Неје време ладно, само такој ветричаво.' (ЗЛАТАНОВИЋ 2011)

ветрџит, -џта -о – 'Цео јануар беше ветрџит. Он стар по ветрџитоме времену за стоком.' (БУКУМИРИЋ 2012)

ветровито – 'односи се на време, кад дува ветар, ал' не много.' (БЛАЦЕ 2016).

Свим забележеним изведеницама означава се период када умерено дува ветар. У питању су придеви настали суфиксалном деривацијом, а најфреквентнији суфикси на овим просторима су *-ичав*, *-овит*, *-овито*, *-аив*. Многе од ових лексема имају и друго, пренесено значење, онда када говоре о карактеру човека. Следећи примери то и показују.

Грађа (2):

ветропирес, -та, -то *ветропират* – 'Тешко ће излџнеш на крај с ветропиресто шиљџе.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветропирас -та -о – 'који је лакопаметан, неодговоран. Свашта мџже да бџдне од онџга ветропирастога.' (БУКУМИРИЋ 2012)

¹⁰ Експираторни акценат је из техничких разлога обележаван као краткоузлазни.

ветровит, -а, -о – 'лакомислен, непромишљен, ветропитаст. Он је ветровит, ће продаде стелну краву, не зна да ће трпимо и за млеко и за сиренце.' (ЖУГИЋ 2005)

ветерљив – 'прид. ветрењаст. Ветерљив човек, не може ништа озбиљно да му повèриш.' (МИТРОВИЋ 1984)

ветровит, -а, -о – 'који се брзо узбуђује. Ветровита, зачас вој мине јад. Ветровита, чим ђу пипнеш, готòва.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014).

Семантика свих забележених примера је иста – њима се означавају лакомислене, брзоплете, непоуздане и неверљиве особе: како ветар дува и нема један правац простирања, тако и такве особе иду на све стране без размишљања. Неколико примера настало је суфиксацијом, са примарним значењем описивања времена када ветар лагано дува, али су се механизмом метафоре проширили и добили секундарно значење. Примери *ветропирес* и *ветропирас* вероватно су настали према именици *ветропир*: лутање и несталност особе повезују се са изразом „ветар пири”. Пример *ветерљив* можемо повезати са примером *превртљив*, то јест – он би могао бити модел за настанак забележеног примера; будући да *превртљив* има негативно значење, народу је ова реч могла одговорати као образац за настанак примера са лексемом *ветар*, а да се при томе не изгуби негативни предзнак који носи. Тако и суфикс -љив сам по себи добија негативну конотацију.

Као подгрупу првог семантичко-творбеног низа можемо издвојити лексеме које такође описују карактерне особине човека, али које су по свом морфолошком облику именице, а не придеви:

ветропир – 'несигурна, нестална, детињаста особа. Едва чèкам кад ће порасне онѝја мòје ветропир.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

вèтропир – 'м. који је нестабилан, неодговоран. Кò мòже да вèрује онòме вèтропиру.' (БУКУМИРИЋ 2012)

вèтропир – 'никог не фèрма ни два пòсто' (БЛАЦЕ 2016)

ветрùшица – '2. брза површна особа. Онàј ветрùшица пројде кроз кућу с метлù, кобајàги òчисти.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрùшка – 'м. брзоплет човек. Немòј ништо да те чуди од њега, он ти је ветрùшка.' (МИТРОВИЋ 1984)

ветропир – 'м. брзоплета особа. Ветропир, све је спљискаја што је зарадèја, 1. речн. САНУ: ветропир, лакомислен, непромишљен, несталан човек.' (МИТРОВИЋ 1984)

јѐбивѐтар – 'вулг. Ветропир. Нѐје будàла да ùзне тòг јѐбивѐтра.' (ЗЛАТАНОВИЋ 2011)

јѐбивѐтар – 'нѐстална òсоба, неповѐрљива òсоба' (БЛАЦЕ 2016)

јѐбивѐтарка – 'вулг. она која је ветропирка. Он је рабòтан и чува̀ан човѐк, а жѐна ми је јѐбивѐтарка' (ЗЛАТАНОВИЋ 2011).

Сва наведена именована имају негативну конотацију, тичу се нечијих непожељних особина, јер су у питању особе које су несталне, лакомислене, непоуздане: овоме у прилог највише сведочи реченица *Нѐје будàла да ùзне тòг јѐбивѐтра*, која показује како народ гледа на ову особину, тј. на човека који је поседује. На творбеном плану заступљене су како изведенице (нпр. *ветрушка*, *ветрушица* – настале суфиксима *-ушка*, *-ушица*) тако и сложенице (*јѐбивѐтар*, *ветропир*).

Други семантичко-творбени низ односи се на зоониме који су мотивисани лексемом *ветар*.

Грађа:

ветрушка – 'ж. птица из реда сокола, *ветруша*, *ветрушак* *Falco apivorus*' (ДИНИЋ 1988, 2008)

вѐтрушка – 'ж. 1. зоол. врста птице из реда сокола *Buteo buteo*. Вѐтрушка је смеђа, исцврчи и полетѝ, и у ка̀мење се извòди високò (Ру). Вѐтрушка летѝ прàво ùвис и трепѝри гòре на једнò мѐсто.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветру̀шка – 'ф. врста грабљиве птице. Ветру̀шка се ко ветар устреми на земљу 1. Речн. САНУ: ветрушка, ветруша, кобац тресигаћа.' (МИТРОВИЋ 1984)

ветру̀шка – 'ж зоол. врста сокола *Cerchneis (Falco) tinunculus* која може да лебди у месту, ветруша. Љ̀уди ви́кав к̀д видѝв ветру̀шку, тој ће дува вѐтар.' (ЖУГИЋ 2005)

вѐтрушка – 'ж. зоол. ветерушка (*Falco tinunculus*). Нàшо ж̀ену кај вѐтрушку.' (МАРКОВИЋ 1986).

Примери показују да све забележене лексеме имају исти облик на различитим теренима, а само је различито место акцента – или је акценат на пенултими или је на иницијалном слогу. У питању је народни назив за врсту сокола чији лет подсећа на дување ветра. Овде видимо како су народни називи живописни, сликовити, и како на основу имена зналац може препознати чак и врсту птице о којој се ради.

Трећи семантичко-творбени низ је у вези са називима биљака (фитоними), дрвећа, лишћа чија је мотивна лексема *ветар*:

ветровòљ – 'м бот. *ветровац*, *ветроваљ*, бела боца *Eugnium campestre* L.' (ДИНИЋ 1988)

ветровàњ – 'м бот. в. *ветровољћа* *Eugnium campestre* L.' (ДИНИЋ 2008)

ветровòљ – 'ж бот. в. *ветровољћа* *Eugnium campestre* L.' (ДИНИЋ 2008)

ветровòљћа – 'ж бот. вишегодишња бодљикава биљка из фам. *Umbelliferae* висока до 70 цм. Листови су жиливи и тврди и сваки се завршава крупним трном, бела боца, *ветроваљ* *Eugnium campestre* L., упор. *ветровањ*, *ветровољ*, в. боца *ветровољћа*.' (ДИНИЋ 2008)

ветровàљ – 'м бот. Бела боца *Eugnium campestre*. *Ветровàљ* кад убодè, највише боли.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветровâљ – 'м. – врста трна, једногодишња биљка' (ЕЛЕЗОВИЋ 1932)

ветреничаво дрво – 'изр. чворновато дрво, неупотребљиво за столарију. *Ветреничаво дрво*: унутра ка чворови, па не мòже за лепе ствàри.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветроизвала – 'ж в. ветроломина. Ѐма у голему шуму на неколку мèста ветроизвале и по Влàшку плàнину, и у наш àтар.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветроломина – 'ж огромно дрвеће (у шуми) које је оборила олуја; уп. *Ветроизвала*. Ѐма ветроломина у Врт҃ине орнице, а кàжемо и градолòмина.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветрушка – 'З. ситно лишће. Вèтар свр̀та ветрушке око àмбар.' (СТОЈАНОВИЋ 2010).

Међу називима биљака има и изведеница (*ветрушка*), тачније изведеница насталих процесом суфиксације (суфикси *-ушка*); сложеница (*ветроизвала*, *ветроломина*, *ветроваљ*), али и синтагматских спојева са именицом као главним чланом (*ветреничаво дрво*).

Можда је лексема *ветрушка*, са значењем ситног лишћа, забележена на подручју Црне Траве настала према речи *перушка*¹¹ (забележена у околини Ниша) – лако лишће које пада са дрвета када дува ветар.

¹¹ Слушањем људи са нишког подручја уочавамо да је један од веома продуктивних суфикса у грађењу жаргонизама / дијалектизама суфикс *-ка*, посебно распрострањен у ПТ дијалекатској зони, за разлику од других подручја Србије.

Четврти семантичко-творбени низ односи се на одређене делове села, тј. на места на којима је приметно (или је некада у прошлости било) присуство / одсуство ветра.

Грађа:

ветрило – 'с ветровито место. На ветрило такој дува да се куче туј не сврта.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрушка – 'ф. 2. уклето место. Бòлан, биће је наветрушку нагазија.' (МИТРОВИЋ 1984)

заветринка, заветриница – 'Бéше студеница па се склонимо у једну заветринку и накладóмо огањ.' (ЗЛАТАНОВИЋ 2011)

ветромèтина – 'мèсто где дува вèтар, не мòжеш да се заштитиш' (БЛАЦЕ 2016)

зàвèтрина – 'мèсто где нèма вèтра' (БЛАЦЕ 2016)

Ветерница – *ветерник* – 'место изложено ветру, лева притока Јужне Мораве. Почиње од састава Манастирског и Језерског потока у Дреновцу.' (ЗЛАТАНОВИЋ 2011).

Као што смо рекли, сва места можемо поделити на (1) она која су изразито ветровита (*ветрило, ветрометина*); на (2) она где нема ветра (*заветрина, заветринка, заветриница*); и на (3) уклета места, где су сигурно у некој далекој прошлости биле нечастиве силе, демони, где се догодила нека несрећа (*ветрило*). Занимљиво је да у јужним говорима нема ниједног забележеног примера са суфиксом *-иште* (који бележимо у *Српском рјечнику* – *вèтриште*, ијек. *вјèтриште*, с ветрометина – Човек се из низина свакодневних наједном нађе на истуреном ветришту), и за који Клајн каже да је један од најпродуктивнијих суфикса са значењем места – *nomina loci* (КЛАЈН 2003: 125).

Једна је лексема са значењем места која је претрпела процес онимизације и постала хидроним. У питању је *Ветерница*, река која протиче кроз Лесковац, а Златановић упућује на *ветерник* – место изложено ветру, те на основу овога хидронима сазнајемо да је ту некада дувао ветар (ЗЛАТАНОВИЋ 2011).

Следећи семантичко-творбени низ односи се на називе предмета и средстава (*nomina instrumenti / nomina instrumentalis*) мотивисане лексемом *ветар*:

ветрења̀ча – 'ж направа за одвајања жита од плевe. Без ветрења̀чу жито се тешко вèје с решèто.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрења́ча – ’ж ветрењача. – До половине двадесетог века, најсавременија машина у заплањским селима за време врше била је ветрењача. Сиротиња је најчешће лопатама одвајала, веја́ла, жито од плеве: дрвеним лопатама је бацала увис помешану пlevу са житом. Имућнији су имали ветрењаче: у њима се жито механички одваја од плеве.’ (ЗАПЛАЊЕ 2013)

веја́ра – ’в ветрењача ж ручна машина за вејање жита, пасуља’ (ДИНИЋ 2008)

ветри́ло – ’с играчка од папира која се окреће на ветру или кад дете трчи. Купили му ветрило на ва́шар. Ја си сам пра́им ветрило, од црта́нку.’ (ДИНИЋ 2008)

ветрења́ча – ’ж в. ветрењача’ (ДИНИЋ 2008)

ветри́ло – ’ср. – одушка на ковачком меху, вентил’ (ЕЛЕЗОВИЋ 1932)

ветра́жица – ’застор за прозорско окно, витражица. Плетём ветражице.’ (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ве́троказ – ’предмет, стоји на кро́ву и окреће се како ве́тар дува, показива́ч ве́тра’ (БЛАЦЕ 2016)

ветро́вка – ’јакна која те штити од дувања ве́тра’ (БЛАЦЕ 2016)

вејни́к – ’м настрешица покривена сламом, даскама, која служи за заштиту стоке, кола и сл. Укарај ко́ла под вејник и не бригај!’ (ЗАПЛАЊЕ 2013: 32).

Све речи означене као предмети имају неколико функција: или су у питању средства / направе које раде уз помоћ ветра (*ветрењача*), или су то вентили и делови на кући, на прозору или крову, који чувају кућу од ветра (*ветрило*, *ветражица*, *вејници*); говоримо и о деловима одеће, који опет имају функцију да заштите човеково тело од дувања ветра који може да проузрокује различите болести (*ветровка*).

У следећем семантичко-творбеном низу налазе се називи за болести који у својој основи имају лексему *ветар*:

ве́тар – ’м бол. падавица, епилепсија. По народном веровању падавицу су преносили ветрови. Дунула су девет вила ве́тра,/ девет го́ре поло- мише,/ девет во́де пресушише./ Пресретоше Ма́рка дуови́ти,/ откришише гра́њу од го́ру,/ ударише Ма́рка по гла́ву,/ гла́ву по- трошише,/ ум занесоше, мозак попише.’ (ДИНИЋ 1988, 2008)

ветри́чина – ’м бол. в. ветар’ (ДИНИЋ 2008)

црвени ветар – ’erysipelas. в. бели ветар, ветар те га однел, ветар ти дабити, западни ветар, трава од ветар’ (ДИНИЋ 2008); ’м мед. људска и сточна болест’ (СТОЈАНОВИЋ 2010).

Издвојени примери чувају древно веровање народа да је ветар доносио различите болести, односно – да су то чинили зли демони и богови у лику неког олујног и уопште јаког ветра.¹² Такође, видимо да су називи настајали или суфиксацијом (*ветричина*), или су у питању синтагматски спојеви (*црвени ветар*). На терену су нам људи испричали да се болест *црвени ветар* односи само на свиње којѐ поцрвение целе (БЛАЦЕ 2016).

У наредном семантичко-творбеном низу налазе се називи за природне појаве мотивисани лексемом *ветар*, а углавном се односе на дување ветра, промају, или на ветар слабог интензитета:

ветрушица – ’ж 1. ковитлац ветари. Пази да те не увати ветрушица, ће те однесè.’ (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрушка – ’ж 1. ковитлац ветра. Ветрушка ни разнесе откосје, цабе смо се мучи́ли.’ (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрушка – ’ф. 1. ваздушни ковитлац. Ва́ркај да те ветрушка не захвати, тој не ваља.’ (МИТРОВИЋ 1984)

ветрина – ’ж рет. промаја. Ова̀ во̀ли да је на ветрину̀ и на снèг.’ (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

поветарац – ’лаган ветар, сла̀бо ду̀ва’ (БЛАЦЕ 2016)

ветрушка – ’мали бели облак испред градоносног облака’ (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

вејан ветар, вихор – ’Вејан ветар по планину, / њвеја ми вр̀ано ко̀ња’ (ЗЛАТАНОВИЋ 2011).

Све лексеме говоре или о дувању ветра, ковитлању, о промаји (појави за коју се верује да је распрострањена у нашем народу и за коју се везују многа веровања), или о врсти ветра лаганог интензитета, чији назив добијамо комбинованом творбом од основинске лексеме *ветар*.

Ексерцирани примери *ветрина* и *ветрина* показују како акценат, тачније – место акцента, може унети разлику у значење: у првом случају је у питању аугментативни облик лексеме *ветар*, у другом – назив за промају.

Лексему *ветрушка*, забележену на пиротском терену, у значењу врсте облака беле боје који најављује град и друге природне непогоде, можемо повезати са

¹² Гордана Јовановић, анализира лексему *вѣтрѣница* у *Сказанију о писменех* Константина Филозофа и истиче да се поменуто реч односи на лексему *ветар*: *вѣтрѣница* је демон, вештица која предвиђа неке несрећене догађаје и извор је тешких болести (ЈОВАНОВИЋ 2010: 278).

одредницом *ветровњак* – некада се „веровало да градобитне облаке предводе душе покојника или некаква натприродна бића, што је у основи исто. Тако су у Србији често те предводнике облака називали *ветровњаџи*, док су их у Лици звали *вилловњаџи* и *времењаџи*” (СМР 1988: 92).

IV

Све појаве од значаја за човека и његов живот, као и њихове различите манифестације, сачуване су у језику у различитим ликовима – зависно од ситуације, човек се тим појавама на различите начине обраћао и на различите начине их именовао: ако би ветар дувао у право време, погодно за рађање усева, човек би му се обраћао умилним говором и користио умањенице и хипокористике;¹³ ако би се ветар јавио у погрешно време и нанео зло сељанима, човек је и тада знао да му се обрати несвакидашњим тоном и речима, да га казни и прокуне, и тада је користио аугментативне и пејоративне облике.¹⁴ Сва су се та разноврсна именовања сачувала у народним говорима до наших времена.

У поменутих речницима ексцерпирано је више примера деминутива и аугментатива, углавном са сличним ликовима на целокупном истраживаном терену, али постоје и они фонетски маркирани, поготово за тимочко-лужничку зону, где се маркираност огледа у чувању полугласника.

Грађа (деминутиви):

ветрић -ића – ’м. дем. од ветар. На она ветрић се жито вѣја. Чѣкаш мало ветрића ўвече и ти си готѣв.’ (БУКУМИРИЋ 2012)

вѣтачѣк, -чка, -чко – ’у дем. значењу *вет*. Вѣтачѣ му панталѣнѣте, аи су чѣсте и закѣпене.’ (ДИНИЋ 2008).

вѣтачѣк, -чка, -чко – ’у дем. знач: *вет*. Млекѣ на Лѣсу посталѣ вѣтачко, ћу престанем да гу музѣм.’ (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрић – ’м. дем. од вѣтар. Што не дуне од нѣгде малѣ нѣки ветрић, позевамѣ од жѣгу?!’ (МАРКОВИЋ 1993)

ветрић – ’слѣб вѣтар, вѣздух треперѣ’ (БЛАЦЕ 2016)

¹³ Човек „уноси компоненту симпатије, милоште, као израз наклоности и нежности субјекта према појму на који се указује” (ЈОВАНОВИЋ 2010: 27).

¹⁴ То значи да је у њих уткан и став говорника према одређеној појави / предмету / особи, који некада може имати или одмилно или иронично значење. О деминутивима је доста писала Ирена Грицкат, проучавајући прво деминутивне глаголе (ГРИЦКАТ 1955), да би касније своја истраживања проширила и на именице и придеве, дефинишући их као „морфолошку категорију која примарно денотира умањење, међутим, из тога израђају вишедимензионалне модификације” (ГРИЦКАТ 1995: 1).

ветрък – 'м дем. и хип. од вѣтар; уп ветърчек. Дуну ветрък, разлади ни'. (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветърчек – 'м в. ветрък. Дуну ветърчек, олаби жѣгата.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014).

О продуктивним деминутивним суфиксима писали су Клајн (2003) и Ђурић (2004), истичући као такве суфиксе *-ић/-чић*, *-ка*, *-ак*, *-че*, *-ица* итд. У примерима ексцерпираним из призренско-тимочких и косовско-ресавских речника бележимо суфиксе *-ић*, *-ица*, али и *-ѣк* (које сведочи о чувању полугласника, тј. о одсуству његове вокализације) и *-чек*. Радева говори о суфиксима *-це* и *-енце* као творбено продуктивним на призренско-тимочком¹⁵ простору (РАДЕВА 1987: 59), али у коришћеним речницима није пронађен ниједан деминутив грађен помоћу наведених суфикса. Код Вука наилазимо на суфикс *-иц* (*вјетриц*, *вјетрица деминутив в вјетрић* – в. више у СРПСКИ РЈЕЧНИК 1969: 115), који је фонетска варијанта суфикса *-ић*. У *Речнику српскога језика* Матице српске наилазимо на пример са суфиксом *-це* – *ветарце* (РСЈ 2011).

Грађа (аугментативи):

ветрѣна – 'ж аугм од ветар. Пуну ветрѣна, наоблачи се, навал' и кѣша, реко – поптп. По онѣј ветрѣне по молаве би чувал' и стоку по планине.' (БУКУМИРИЋ 2012)

ветрина – 'м. јак ветар. Дуну неки ветрина, црепови от кућу пообала, ћеремиде попадаше.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

*ветрушина*¹⁶ – 'м. јак ветар – Ће сковрнеш на ветрушину по тија голѣм снег.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветруштина – 'м. опасан ветар, в. ветрушина. Дуну ветруштина, подиже цреп от кров, однѣсе стрѣје на кошаре и сѣно од стогови.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрина – 'ж. аугм. од ветар аугм. од вѣтар. У нѣко времѣ попладнѣ, био је вѣдар дан и сунце у сред лѣто, сѣмо далѣко на планине на запад био је неки таван облак, кад оједанпут дуну нѣка ветрина и подиже осем увисин прашину и лѣсје, слѣмке и трунке и нанесе од нѣгде нѣкакви густи црниоблаци над сѣло, поче да грми и прѣвали се нѣбо, да пѣде плусак и град кај ораси.' (МАРКОВИЋ 1993)

ветруштина – 'ж. аугм. од вѣтар; в. ветрина' (МАРКОВИЋ 1993)

ветрина – 'ж. 1. аугм. и пеј. од ветар јак вѣтар; уп. ветриште. Удува се ветрина, осѣбомо по њѣвете.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

¹⁵ О фреквентним и продуктивним суфиксима у призренско-тимочкој зони види и у ЖУГИЋ 2015.

¹⁶ Стојановић бележи још два значења за лексему *ветар*: *бубе у глави* и *нагла ватра у огњишту* (СТОЈАНОВИЋ 2010). У првом случају се фигуративност израза заснива на *ветру* и његовом дувању, а у другом се јако дување ветра и буктање ватре поистовећују.

ветришите – 'с. в. ветрина (1). Цёл дьн ветриште дувà, исèбомо.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветрина – 'м. мет. ауг. и пеј. од ветар. Дува нèка јàка ветрина.' (ДИНИЋ 2008).

С друге стране, продуктивни аугментативно-пејоративни суфикси у српском језику су *-ина*, *-чина*, *-етина*, *-урина*, *-уштина*, *-урда* (КЛАЈН 2003). У наведеном корпусу заступљени су *-ина*, *-ушина*, *-уштина*, *-ушка*. Занимљиво је да имамо аугментатив са суфиксом *-шите*, за који Клајн каже да му је примарно значење места – *potina loci*, али да и у српском и у другим језицима може имати и аугментативно-пејоративно значење (КЛАЈН 2003: 126).

V

Лексема *ветар*¹⁷ улази у састав одређеног броја глагола, који или задржавају примарну семантику (која је у вези са *ветром* и његовим деловањем у природи), или имају пренесено значење и односе се на карактерне особине човека.

Грађа:

ветрѐт, *-ѐм* – 'несвр. 1. испаравати, губити оригинално својство. Домàћа ракија не ветрѐ. 2. губити памћење Рѐтко који чòвек преко осамдесѐт гòдина да не пòчне да ветрѐ.' (БУКУМИРИЋ 2012)

ветàе – 'несвр. бледи, стари. Кьд тỳј трàвкучовѐк поѐде нѐма му живòт. Само жлтѐе, ветàе, жлтѐе, ветàе док се не осуши и не ўмре.' (ДИНИЋ 1988, 2008)

ветрàе – 'несвр. ветри, испарава, лапи. Бенсѐн јàко срчено ветрàе. (ДИНИЋ 1988); 2. хлапи. Човѐк чим прòјде пòвиши гòдини вàне да ветрàе.' (ДИНИЋ 2008)

ветрѐе – 'в. ветрàе. Тўри затискàло на влàшту, да не ветрѐе винò у њў. И тѐ си почѐл да ветрѐеш, мàјће ти га твоѐ.' (ДИНИЋ 2008)

ветрѐе/ветрѐје – 'несв. 1. испарава, ветри; Запѐши влàшу да не ветрѐје ракија 2. губи арому; Почѐло винò да ветрѐе 3. фигур. постаје сенилан; Што човѐк старѐје, пàмет му ветрѐје.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

¹⁷ Ради илустрације тога како речи добијају нова, секундарна (терцијарна) значења, поготову код омладине, наводимо жаргонско значење лексеме *ветар* – шамар (АНДРИЋ 2005).

ветрèе се/ветрèје се – '1. сушити се, проветравати се. Изнèси цр̀ге на било да се ветрèју. Отвòри л̀уфтер, нека се ку̀ћа ветрèе од ч̀ур 2. фиг. освежава се Излèзе да се ветрèје.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрèје – 'несврш. Постаје сенилан (старац). Какò старèје, такòј ветрèје!' (ЗАПЛАЊЕ 2013: 33)

ветр̀и – 'несв. в ветреје. Ветр̀и му п̀амет, па си бланèта спром̀а главè.' (СТОЈАНОВИЋ 2010)

ветрèт, ветр̀им – 'несвр. испаравати, нестајати, фигур. каже се кад неко не пази него звера тамо и овамо; од старости оматуфити: Ова̀ј ту ћ̀аф̀ур не ваљ̀а, изветрèо, ич му се м̀ирис не ч̀ује; Ја сам с̀ад кај изветрèла; Не ветр̀и кај ан̀атемник.' (ЕЛЕЗОВИЋ 1932)

ветар ув̀ати – 'изр. нар. мед. оболети од неке болести (која се лечи бајањем). Вèтар кад ув̀ати нèкога, она̀ одии то̀ва лèчи.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветрèје – 'несвр. 1. смањивати се (течност испаравањем), ветрити; опадати (квалитет). Затвар̀ај балòнат да не ветрèје винòто; 2. фиг. губити памћење и разум, постајати сенилан, лапити. Какò старèје, онò ветрèје. Почèл сам да ветрèјем, м̀лòго забор̀ављам.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветр̀ује – 'несвр. л̀утити се без разлога, беснети (о жени). С̀амо ветр̀ује по ку̀ћу, не мòж се см̀ири. Е, за каквò с̀а ветр̀ујеш?' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

ветèје – 'несвр. хабати се. Дрèје ти ветèју, нòве крој̀и.' (ЗЛАТКОВИЋ 2014)

вет̀рити, провèтрити, извèтрити – 'простòрију ел гла̀ву, мòж' и јèдно и др̀уго' (БЛАЦЕ 2016)

изветр̀и в̀ино – 'ће му òде ў̀кус' (БЛАЦЕ 2016)

изветрèјем – '(аор. ја изветреј̀а, ти изветреја) свр. Ослабим физички и умно (због старости). Остаррèја и изветреј̀аја, кудè ће ти он помòгне?' (ЗЛАТАНОВИЋ 2011)

ветрèјем – 'несвр. Фиг. Слабим физички и умно (због старости). Год̀инке прит̀искав, ветрèјем.' (ЗЛАТАНОВИЋ 2011)

На основу ексцерпиране грађе може се уочити да на великом делу територије лексикографски обрађене егзистирају глаголи са сличним значењима, која можемо поделити у неколико семантичких група: (1) глаголи који се односе на проветравање куће, улажење свежег ваздуха у просторије, а рекли смо да је ваздух перонификација *ветра*; (2) глаголи чија је семантика усмерена на човека и његово

физичко – а у корелацији са тиме – и ментално старење и губљење памћења, када метафорично *ветар* пролази кроз мозак и његове се функције губе; (3) глаголи којима се означава да су одређене супстанце изгубиле првобитну свежину на тај начин што је ваздух (*ветар*) улазио у посуде и одузимао им арому; (4) глаголи који означавају сушење одеће подсредством струјања ваздуха. Занимљиви су појединачни примери глаголских лексема; на пример – *вѣтар увати*, конструкција забележена на подручју Пирота, са значењем обољевања, што можемо довести у везу са другим значењем основне лексеме *ветар* – епилепсија, падавица. Дакле, овај пример чува друго, данас мање познато значење лексеме *ветар*. Указаћемо на још један занимљив детаљ: повратна речца *се* има диференцијалну семантичку улогу: на подручју Црне Траве глагол *ветреје* односи се на испаравање свежине и губљење памћења човека, а повратни глагол *ветреје се* служи за именовање проветравања одређене просторије. Један је забележен пример *ветрује* (у Пироту) са значењем љутње.

У целокупној прегледаној грађи пронађена је само једна збирна именица: *ветрађење / ветрајење* 'гл. им. од *ветре(ј)е (се)*. – Сви на ветреање! – Беоше ми постелке на ветрејање, на прѣмет, па ги заввати кишa.' (СТОЈАНОВИЋ 2010).

VI

У последњем одељку говорићемо о фразеологизмима,¹⁸ пословицама, изрекама, клетвама, поређењима, сачуваним у народним говорима ПТ и КР дијалекатске области, који у себи садрже лексему *ветар* као централно семантичко језгро целокупног низа. Значајну за ову тему грађу представљају примери забележени на терену бљачког краја.

Д. Мршевић Радовић говори о фразеологизмима као јединицама од великог значаја „за укупност културе народа као *националне културе*” (МРШЕВИЋ 2008: VI). У екскерпираној грађи пронађено је неколико фразеологизама занимљивих са становишта шаролике семантике лексеме *ветар*: већи број анализираних фразеологизама и изрека прикупили смо на терену, док је веома мали број пронађен у речницима.

Конструкција *Ўшо му вѣтар у дѹпе – Не мѡже да се сврѣти, само лѹнза нѣгде* (БЛАЦЕ 2016) користи се за описивање особе која се не може скрасити на једном месту, која стално иде негде, мења место; лексема *ветар* је центар и носилац те несталности. Такође, то дување ветра, његова несталност и свеprisутност одражавају се и у следећој изреци: *Окрѣће се кѡко вѣтар дѹва – свѣ из кѡристи рѡди и дрѹжи се из кѡристи за сѣбе* (БЛАЦЕ 2016).

Занимљива је конструкција *Дѡти вѣтар у лѣђа – бѡдрити нѣкога, дѡвати пѡдршку* (БЛАЦЕ 2016), у којој је *ветар* позитивно конотиран; он има значење пружања подршке, бодрења, помагања некога у његовим плановима и замислима.

¹⁸ „Фразеологизми (идиоми, фразеолошки обрти, фраземи, устаљене конструкције) јесу језичке јединице које се састоје од најмање две речи и имају јединствено значење које се у литератури назива глобалним или општим значењем” (ДРАГИЋЕВИЋ 2007: 24).

И за ситуацију када нека особа употребљава речи које немају тежину, које нису у складу са приликом, супротне су и наопаке, народ је пронашао језички израз: *говори уз вѣтар, пиши уз вѣтар – свѣ наопако прѣча* (БЛАЦЕ 2016).

Изразом *вѣтар му* (ЗЛАТКОВИЋ 2014) Златковић каже да се означава неко проклињање: *проклето да је; нека га носи ђаво, не тиче ме се, шта ће ми. Вѣтар му у твојѣ баксуко помагање*. (ЗЛАТКОВИЋ 2014).

Забележена је на бачком терену још једна конструкција: *Ветромѣтина живѣта – чѣвек комѣ је тѣшко у живѣту, лѣше му је са свѣх страна* (БЛАЦЕ 2016). Изведеница *ветрометина* мотивисана је лексемом *ветар*, а има значење места где дува ветар: механизмом метафоре, пренето на план човека и његовог живота, ова *потина loci* добија значење тешког живота у коме са свих страна дувају ветрови зла, невоље, муке и тескобе. Слично значење има и фразеологизам *ја сам ти ки лѣс на вѣтру* (БЛАЦЕ 2016).

Изрази попут *вѣтар му у главу, у главу му прѣмаја* означавају својеврсну празнину у нечијем мозгу – глупост, незнање: *ништа нѣма у ону главу, само дѣва прѣмаја* (БЛАЦЕ 2016).

Драгољуб Златковић је, бележећи пословице и поређења у пиротском говору (ЗЛАТКОВИЋ 1988), записао и следеће изреке, па и једну клетву:

*Вѣтар однелѣл и мајћу и чѣрку – ко да ђи је на пушницу пушило.
Вѣтар се удувал – ко да је јесен.
ВѢТАР ОДНЕЛ Нека их ветар носи! Блага клетва.*

Клетве са лексемом *ветар* забележио је и Ј. Динић (2008) у говору Тимока:

*Вѣтар те (га) однѣл изр. клетва
Вѣтар ти дабити изр. блажа клетва*

У свим забележеним изразима присутна је жеља (оформљена као клетва) да ветар однесе све зло и да оно нестане из живота појединца коме се наноси или коме је нането. Ветар има магијску моћ да својим струјањем однесе лоше ствари из живота човека.

Драгољуб Златковић (1990) је као изузетно вредан сакупљач народне лексике забележио и неке фразеологизме у пиротском говору који носе семантику омаловажавања и унижавања. Међу сакупљеном грађом има неколико примера са централном лексемом *ветар*, и ми их овде наводимо:

*Ветрује! Ама че се умѣри зачас, само да вој дѣјде мѣжат! Вој!
Ветрат ти одмѣл чорбуту, Мијалко ти Недокѣвин из Расницу?
Држ!*

У изразу *Знам одѣкле вѣтар дѣва* (БЛАЦЕ 2016) присутно је неко сазнање, откривање нечије зле намере, лошег поступка – уз назнаку да је позната особа која је носилац таквог рђавог поступања.

Нашло се у грађи и неколико поређења:

Кај вѣтрушка– вредна жена (МАРКОВИЋ 1986)

Брз ко вѣтар – мнѡго брз чѡвек (БЛАЦЕ 2016)

Прѡђе ко вијор вѣтар – јури ки мѣтак (БЛАЦЕ 2016).

Сва забележена поређења имају улогу да опишу брзину неке особе; дакле, још један атрибут лексеме *ветар* је брзина, и то се, претпостављамо, пре свега односи на ветрове који дувају великом брзином (нпр. *длујни вѣтар*, *луди вѣтар* – неки од примера забележени у говору снимљених информатора).

Када је реч о веровањима у вези са *ветром*, у *Савременом српском сановнику*, који је приредила Ива Терзић, може се прочитати да сновивање *ветра* може значити и добре и лоше ствари: ако сањамо дување *ветра* и притом гледамо у њега, предстоји нам велика свађа; слушање *ветра* указује да нас на јави неко лаже и даје нам лажна обећања; дување *ветра* у лице наговештава неки несрећни случај. Насупрот овоме, сновивање *ветра* који нам дува у леђа говори о постојању пријатеља који нам дају снажну подршку у животу; уколико се боримо против снажног и јаког *ветра*, можемо се надати успеху, захваљујући сопственој упорности и истрајности (TERZIĆ 2010: 201). И сањање *ветрењаче* носи посебно значење: уколико сањамо ветерњачу како мирује, предстоји нам успорење посла због подвале других, коју нећемо моћи да избегнемо; уколико сањамо *ветрењачу* како ради, како се окреће, имаћемо успеха у послу који радимо (TERZIĆ 2010: 201).

VII

Овај етнолингвистички прилог о лексеми *ветар* завршићемо једном изреком, забележеном на косовско-ресавском подручју – у селу Алабана у околини Блага, која показује од коликог је значаја *ветар* у свакодневном животу наших људи, колико су му се људи радовали када би се јавио у погодно време и колико му је цела природа била захвална: *Вѣтар пѣри, мѣри, сѣри – дѡва вѣтар и од њѣга мирѣше цвѣће, највише јорговѡн* (БЛАЦЕ 2016). Информатори су нам рекли да ову реченицу користе да опишу стање у природи када све цвета, када дува лаган ветар и целокупна природа одише свежином и лепим мирисима, који се шире и изазивају срећу, мир и благостање.

Извори

БУКУМИРИЋ, Милета. *Речник говора северне Метохије*, Монографије 15. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012.

ДИНИЋ, Јакша. „Речник тимочког говора”. *Српски дијалектолошки зборник XXXIV*. Београд, 1988: стр. 7–335.

ДИНИЋ, Јакша. *Тимочки дијалекатски речник*, Монографије 4. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008.

- ЕЛЕЗОВИЋ, Глиша. „Речник косовско-метохиског дијалекта”, свеска прва. *Српски дијалектолошки зборник IV*. Београд, 1932.
- ЖУГИЋ, Радмила. „Речник говора јабланичког краја”. *Српски дијалектолошки зборник LI*. Београд, 2005.
- ЗЛАТАНОВИЋ, Момчило. *Речник говора југа Србије*. Врање: Аурора, 2011.
- ЗЛАТКОВИЋ, Драгољуб. „Пословице и поређења у пиротском говору”. *Српски дијалектолошки зборник XXXIV*. Београд, 1988: стр. 341–683.
- ЗЛАТКОВИЋ, Драгољуб. „Фразеологија омаловажавања у пиротском говору”. *Српски дијалектолошки зборник XXXVI*. Београд, 1990: стр. 423–740.
- ЗЛАТКОВИЋ, Драгољуб. *Речник пиротског говора I и II*. Београд: Службени гласник, 2014.
- МАРКОВИЋ, Миодраг. „Речник народног говора у Црној Реци”. *Српски дијалектолошки зборник XXXII*. Београд, 1986: стр. 243–500.
- МАРКОВИЋ, Миодраг. „Речник народног говора у Црној Реци”. *Српски дијалектолошки зборник XXXIX*. Београд, 1993: стр. 149–398.
- МИКИЋ, Радивоје, Гојко Тешић и Васа Павковић (ур.). Лаза Лазаревић, *Швабица*. Београд: Политика / Народна књига, Бисери српске књижевности, књига 20, 2005.
- МИТРОВИЋ, Брана. *Речник лесковачког говора*. Лесковац: Библиотека Народног музеја у Лесковцу, 1984.
- СТОЈАНОВИЋ, Радосав. „Црнотравски речник”. *Српски дијалектолошки зборник LVII*. Београд, 2010.

Скраћенице

- РСАНУ 1962 – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књига II. Београд: САНУ, Институт за српскохрватски језик.
- РСЈ 2011 – *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- СМ 2001 – ТОЛСТОЈ, Светлана и Љубинко Раденковић (ред.). *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zertex Book World.
- СМР 1988 – КУЛИШИЋ, Шпиро, Петар Петровић и Никола Пантелић. *Српски митолошки речник*. Друго допуњено издање. Београд: Етнографски институт САНУ.
- СРПСКИ РЈЕЧНИК 1969 – ИВИЋ, Павле (уред.). Дела Вука Караџића, *Српски рјечник*. Београд: Просвета.

Литература

- АНДРИЋ, Драгослав. *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, Друго, знатно допуњено издање. Београд: БИГЗ, 2005.
- ГРИЦКАТ, Ирена. „Деминутивни глаголи у српскохрватском језику”. *Јужнословенски филолог XXI*, 1955: стр. 45–96.
- ГРИЦКАТ, Ирена. „О неким особеностима деминуције”. *Јужнословенски филолог LI*, 1995: стр. 1–30.

- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2007.
- ДРАГОЈЛОВИЋ, Драгољуб. *Паганизам и хришћанство у Срба*. Београд: Службени гласник, 2008.
- ЖУГИЋ, Радмила. „Продуктивни творбено-семантички типови именичких деминутива средњег рода у бугарском језику и призренско-тимочким говорима српског језика”. *Филолог VI*, број 11, Бања Лука: Филолошки факултет, 2015: стр. 35–45.
- ЈОВАНОВИЋ, Владан. *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Монографије 9. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.
- ЈОВАНОВИЋ, Гордана. „Вѣтрњица – демонско биће словенских веровања у ‘Сказанију и писменех’ Константина Философа (Константина Костенечког)”. *Јужнословенски филолог LXVI*, 2010: 273–281.
- КЛАЈН, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*, II део – *Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2003.
- ЛОМА, Александар. „Димом у небо. Обред спаљивања мртвих у старим и традиционалним културама. Његово осмишљење у есхатолошким представама индоевропских народа, са посебним освртом на паганске Словене”. *Кодови словенских култура 9, Смрт*, Београд, 2004: стр. 7–64.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Вода и понешто од воде у српским дијалекатским речницима”. У ДЕТЕЛИЋ, Мирјана и Лидија Делић (ур.) *Acquatica: књижевност, култура*. Београд: Балканолошки институт САНУ. Посебна издања, бр. 124, 2013: стр. 11–32.
- МИХАЈЛОВИЋ, Велимир. „Српскохрватски називи ветрова”. *Прилози проучавању језика II*. Нови Сад, 1966: стр. 99–125.
- МРШЕВИЋ РАДОВИЋ, Драгана. *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- ОТАШЕВИЋ, Ђорђе. *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј, 2012.
- РАДЕВА, Василка. *Българското словообразуване*. София: Универзитетско издателство „Климент Охридски“, 1987.
- САМАРЦИЈА, Снежана. „Фолклорна грађа у приповеци *Ветар Лазе Лазаревића*”. У ДЕТЕЛИЋ, Мирјана (ур.) *Моћ књижевности*. Београд: Балканолошки институт САНУ, Посебна издања, број 110, 2009: стр. 23–39.
- ТОЛСТОЈ, Никита Илич. *Језик словенске културе*. Ниш: Просвета, 1995.
- ФАСМЕР, Макс. *Этимологический словарь русского языка*, Издание второе, стереотипное, Том I (А – Д). Москва: Прогрес, 1986.
- ЧАЈКАНОВИЋ, Веселин. *Мит и религија у Срба*. Београд: СКЗ, 1973.
- ЧАЈКАНОВИЋ, Веселин. *Из српске религије и митологије*, књига прва. Београд: Српска књижевна задруга, 1994.
- ЧАЈКАНОВИЋ, Веселин. *Стара српска религија и митологија*. Ниш, 2003.

*

- ĐURIĆ, Radmila. „Deminutivni sufiksi u srpskom i njihovi prevodni ekvivalenti u engleskom jeziku”. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 47/1-2, 2004: стр. 147–164.
- PETROVIĆ, Tanja. „Vetrovi kao mitološka bića u predstavama južnih Slovena u istočnom delu Balkana”. *Studia Mithologica Slavica* VIII, 2004: str. 143–154.
- TERZIĆ, Iva. *Savremeni srpski sanovnik*. Beograd: Radunić, 2010.

Nina Sudimac

КЪДА ДУНЕ ВИЈАР ВЕТАР / ОН ЧЕ ТЕБЕ ДВОРЕ ПОМЕС
AN ETHNOLINGUISTIC APPROACH TO THE STUDY OF
THE LEXEME WIND

This paper presents the results of an ethnolinguistic corpus analysis of the lexeme *wind* in 12 dialect (Prizren-Timok and Kosovo-Resava) dictionaries. The focus is on nouns, adjectives, verbs – all those derivatives in which the lexeme *wind* is the base word, as well as on proverbs, sayings and phraseologisms.

Keywords: Serbian dialect dictionaries, Prizren-Timok, Kosovo-Resava, *wind*, derivatives, proverbs, sayings, phraseologisms

